

Enes KAYA

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Kahramanmaraş / Türkiye

Citation: Kaya, E. (2020). Mu'tezile ve Siyaset. *Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 4(7), 259-260.

Yazar: Mahmut AY

Kitap: *Mu'tezile ve Siyaset*

Endülüs Yayınları, İstanbul 2017, 352s.

Geçmişten günümüze düşünce sistemlerine bakıldığında her düşüncenin sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik koşullar çerçevesinde şekillendiği bilinmektedir. İslam düşüncesinde yer alan mezhepler ya da teolojik yapılar da İslam'ın erken döneminde yaşanan birtakım siyasi olaylarda, iç ve dış faktörlerden etkilenerek şekillenmiştir. Yazara göre bu durum eserin adından da anlaşılacağı üzere siyasi gelişmelerin teolojiyi belirlemesi ve mevcut teolojinin siyasi olaylara müdahalesi olarak değerlendirilmiştir.

Bu etkileşim sonucu teo-politik bir argüman olan Mu'tezile, İslam'ın temel ilkelerini akıl ve mantığa dayanarak açıklamaya çalışan bir ekol olarak bilinmektedir. Hicri II.-III. asırlarda varlığını sürdüren Mu'tezile, daha sonraki dönemlerde Sünni düşüncenin temelini atılmasına da katkıda bulunmuştur. Yazara göre daha çok felsefi ve teolojik görüşleriyle tanınan Mu'tezile düşünürleri, yaşadıkları dönemin siyasal olaylarına da beş temel esas çerçevesinde etki etmişler ve etkilenmişlerdir.

İncelemesi yapılan kitap giriş bölümünden sonra "Muhalefette Mu'tezile" ve "İktidarda Mu'tezile" olmak üzere iki ana başlığa sahiptir. Giriş bölümünde yazar, Mu'tezile isminin siyasi zeminde ihtiva ettiği anlamları, ayrıca dönemin şartlarına göre değişen siyaset anlayışlarından dolayı uğradığı anlam kaymalarından bahseder. Yazar Mu'tezile için, İslam dünyasında daha çok teolojik ve felsefi görüşleriyle bilinen, kelamın tartışma alanlarını ve problemlerini belli bir teorik altyapıyla çözmeye çalışan bir ekol olarak ortaya çıktığını savunur. Bunun yanında Mutezile ismi, imamet ve hilafetteki ayrışmalarla birlikte kullanılmıştır. Tarihi kaynaklar incelendiğinde bu yönüyle Mu'tezile için apolitik yani tarafsız bir tutum sergilediği ve muhalefet etmenin Müslümanlar arasındaki bağı zayıflatacağı yönünde görüş bildiren Mu'tezile kelamcıları olduğu görülmüştür.

Kitabın ön sözünde yazar, bu kitabını yazma amacını Mu'tezile hakkında birçok eser olmasına rağmen, Mu'tezile'nin temel esaslarının oluşmasında siyasetin rolü hakkında aydınlatıcı çalışmaların yetersiz olmasıyla açıklar. Bu alandaki eserlerin genellikle Mu'tezili öncülerin görüşleri üzerinde durduğunu ve dini karakteri ön planda tuttuklarını ancak Mu'tezile'nin ortaya çıktığı siyasi ortam ve dönemin şartları göz önünde bulundurularak siyaset merkezli bir yorumlama yapılmalıdır diye ekler.

Giriş bölümünde siyasetin olmazsa olmazlarından yönetim anlayışı Mu'tezili alimlerin yaklaşımları ile ele alınmıştır.

Kitabın ikinci bölümü olan "Muhalefette Mu'tezile" bölümünde yazar, Mu'tezili düşünürlerin yönetimle ilgili sorunlar hakkında siyasi tutum ve davranışlarını, Mu'tezile'nin beş temel ilkesiyle bağdaştırarak ele almıştır. Yazar, iktidarın dayandığı meşruiyet temellerini şu şekilde sıralamıştır:

1-İlahi Kaynaklı İktidar İddiası

2-Cebir İdeolojisi

Mutezile ve siyasal muhalefet hakkında yazar, cebir ideolojisine karşı hürriyet, hürriyet düşüncesine dayalı ihtiyatlı siyasal muhalefet, adl ilkesinden doğan siyasi sonuçlar ve özgürlüğün gerçekleşmesini sağlayan

araçlar gibi başlıklardan bahsetmiştir. Buna ek olarak Mu'tezile'nin temel prensiplerinin en önemlisi adalet ilkesi olarak görülürken, dini bir ilke olan emri "emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker" zamanla siyasi bir içerik kazanmasına da değinmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü olan "İktidarda Mu'tezile" başlığında ise Mu'tezile'nin Abbasi iktidarı ile birlikte bir ideoloji haline geliş süreci ele alınmıştır. Yazara göre yönetim, siyasi ve sosyal bir gerekliliktir ve peygamberin vefatından sonra karşılaşılan ilk problemin yöneticinin kim olacağı noktasında yaşandığını vurgulamıştır.

Ayrıca "İktidarda Mu'tezile" olarak isimlendirilen bölüm için Mu'tezile öncülerinin kurduğu bir devlet ya da siyasi bir düşünce sistemi olmamakla beraber burada söz konu olan iktidar kavramı ile Abbasi devletindeki bazı halifelerin Mu'tezili görüşlerden faydalanması kastedilmiştir.

Üçüncü bölümde ilk ana başlık olan Abbasi yöneticileri ve Mu'tezili temsilciler başlığında Abbasilerin en önemli meşruiyet aracı olarak Kureyş ayrıcalığından bahsedilmektedir.

İkinci ana başlıkta halife Me'mun ve Mu'tezili bürokratlar tanıtılmıştır. Özellikle halife Me'mun döneminde Mu'tezili birçok isim iktidarın dini yaşamı denetleme politikaları ışığında çevre kültürlerde ortaya çıkan inanışlarla mücadele etmek amacıyla yönetime dahil edilmiştir.

Yazar, özellikle Mu'tezili ideolojiyi zorunlu kılan şartlara, ayrı bir başlıkta değinmiştir. Abbasi yönetiminde otorite sıkıntıları, bu otorite boşluğundan doğan yazarın tanımıyla sivil inisiyatifler bu şartlardan bazılarıdır. Mu'tezili öncüler ise iktidardaki bu boşluğu öteden beri mücadele ettikleri rakiplerine karşı kullanma yolunu tercih etmişlerdir. İktidar ve Mutezile arasındaki bu çıkar birliği sonucu devletin siyasi ideolojisi olarak Mu'tezile'nin fikirleri uygulanmıştır.

Ayrıca bu bölümde Müslüman literatürüne mihne dönemi olarak geçen, halk nezdinde kabul görmüş bazı kanaat önderlerinin resmi soruşturmaya ve Kur'an'ın yaratılmışlığı tezi üzerinden işkenceye tabii tutulması olarak bilinen ideolojik stratejilerden bahsedilmiştir. Yazara göre bu durum üzerinde Mu'tezili düşünürlerin etkisi tartışmalıdır. Abbasi halifelerince başlatılan bu uygulamaların olumsuz etkileri Mu'tezile'ye mal edilmiştir. Bu durum da Mu'tezile'nin toplum tarafından zamanla itibar kaybetmesine yol açmıştır.

Sonuç olarak yazar, Mutezilenin Mu'tezile'nin doğuşu ve fikir altyapısının oluşmasında tarihi, siyasi, kültürel şartların göz ardı edilmeyerek yorumlanması gerektiğini savunmuştur. Mu'tezile ve siyaset arasındaki ilişkiyi ise tarihi dönemlerde yer alan olaylarla izah etmeye çalışmıştır. Bu noktada yazar, çağdaş eser ve makalelerden yararlanmaya özen göstermiş, yer yer edebi eserlerden kesitler sunarak anlatımını zenginleştirmiştir.

Son olarak yazar bu eserin, Mutezile ve siyaset ilişkisini "Muhalefette ve İktidarda Mu'tezile" olmak üzere iki ayrı kolda inceleyerek okuyucunun idrakine sunmuştur.